

CZÓBEL ISTVÁN.

LLEHUNYTA távolbalató szemét, a nagyzeori várban 1932 április 30-án tért nyugalomra. Ott temették el a Poprád parti poétikus kertben hajadon leánya mellé, kit három év előtt vesztett el.

Czóbel Imre cs. és kir. kamarás és felesége gróf Vay Evelina első szülött fia, István, Anarcsion, Szabolcs megyében látta meg a napot 1847-ik évében a mult századnak.

Kiválóan nagy szellemi és testi erővel volt megáldva, hozzá egy rendíthetetlen, soha meg nem alkuvó jellem, mely már gyermekkorában élesen rajzolódtott: egyszer nagyatyjának Vay Ábrahámnak, gyermeki szeszélyből vagy Isten tudja mi okból, nem akart kezét csókolni. Anyja, hogy rávegye, egy mellékszobába csukta. Midőn megnézni ment mit csinál a gyermek, a pici fiucska az ágy alól kukucskált ki, összes ruhácskái szépen csomagba kötve s dacosan mondta: vegyen vissza mindent amit adott, én szegény leszek, de rossz. Ilyen volt ő az étellel szemben is. Ha valahol «haszon» kínálkozott, nem fogadta el még a legtisztességesebbet sem, mert az ő mentalitásában a «haszon» és «tisztesség» fogalma nem fedte egymást. Mint legelső benyomást emlegette az 1849-ben Szabolcsban átvonuló muszkahadsereget, különösen, hogy hamzszolták torzonborz katonák a nyers uborkát, éretlen dinnyét.

Tanuló évei alatt is feltűnt élénk felfogása, mélyreható esze. A sport terén erő és ügyesség gyakorlatában mindig elől járt. A zajló Tiszát átúszni, fuldoklókat kimenteni, égő falvakban a legveszélyesebb helyeket oltani, említésre sem érdemes gyakori esemény volt életében. Hová bátorság és gyors elhatározás kellett, első volt az elsők között.

Pozsonyban végezte a jogot. Jogászok módjára víg cimborákkal néha zajosan is mulatott, de soha nem kártyázott és soha adósságot nem csinált. Ezt sem tartotta «tisztességesnek». Pozsonyból a zürichi Polytechnikumra, innen a hohenheimi, majd a magyaróvári gazdasági akadémiákra ment.

Németországban megismerkedett Haeckel, Prof. Jäger, Dr. Siemens s más kiválóságokkal. Ezen vezető szellemek behatása alatt rokonszenvezett a darwinizmus materialisztikus világnézetével, de ez lassan, bár elfogadta a tudományos tételeket — egy sokkal magasabb spirituális érzés — és szellemvilággá fejlődött benne.

Ez evolúció ideje alatt írta műveit: Die Genesis unsrer Kultur, I. Die Entwicklung der Religionsbegriffe, II. Die Entwicklung der sozialen Verhältnisse, III. Die Entwicklung der Schönheitsbegriffe.

Előbb magyar nyelven tervezte e műveket, de látva, hogy nálunk nem sok érdeklődésre talál, Lipcsében a Lotusverlag adta ki.

Prófétai szemmel látta a jövőt. Régen, mielőtt Spengler megírta volna pesszimiztikus felfogását a nyugati birodalmakról, már ő jelezte a pusztulást. Gróf Károlyi Sándor, kivel sokat dolgozott együtt, egyszer szemére is vetette: «Minek ez a Cassandra hang?» Ime, Cassandra szól és — Trója elpusztult.

Czóbel István a rajongó, izzólelkű hazafinak is megkellett érni Magyarország területben és lélekbeli összezsugorodását, Európa, Amerika bomlását s az általa annyira meglátott világcatasztrófát.

Amennyire tőle telt, igyekezett e katasztrófa megállításán. Szóban és írásban figyelmeztette az embereket: «Ne tovább ezen az úton!» Szeretett volna a sajtóban egy organumot találni, mely elharsogná óva, intő szavait, de azok, kik érdeklődtek e szavakért, minden legkisebb áldozattól is elzárkóztak.

Mikor tanulmányai végeztével hazatért az atyai földre, hogy gazdasági tanulmányait gyakorlatilag is értékesítse, minden irányban a nép sorsával, a kultúra emelésével foglalkozott. Fogyasztási szövetkezetek, önkéntes tűzoltók, gazdasági egyesületek létrejöttén fáradozott. Birtokát a parasztságnak akarta bérbe adni, de mindenütt csak kishitűséggel és gyanakodással találkozott. Terveit lekicsinyelték, tevékenységét megbénították.

1889-ben nőül vette Mednyánszky Margit bárónőt, a zseniális br. Mednyánszky László festőművész testvérhúgát.

Ideálisabb házasságot elképzelni sem lehetett. Férj és feleség minden gondolatot, minden érzést megosztottak. Irodalmi és filozófiai munkásságában Czóbel István nevében lelte meg valódi segítőtársát, ki csodás memóriájával, nagy tudásával számtalanszor megkönnyítette nehéz munkáját.

Vendégszerető házuk központja lett a szellemi életnek s ki oda bekerült, jól érezte magát ez ép oly kedélyes, mint szellemes körben.

E boldog családi életnek a háború vetett véget. Egyetlen hős fiúkat elvitte, elnyelte a nagy világegés. Utána jött Magyarország siralmas sorsa. A nagyiori vár is a csehek uralma alá került. De ők mind e megpróbáltatásokat hősiiesen viselték. Hittek a feltámadásban minden vonalon.

Czóbel István élete művén tovább dolgozott s elkészítette filozófiai munkájának összefoglaló kötetét.

Ez a mű még nem látott kiadást. Nem érdeklődtek iránta az illetékes körök, mely közöny főképp azért bántotta íróját, mert meggyőződése volt, hogy talán visszatartja az emberiséget a halálfutamból, melyet ő mindig tisztábban látott.

Törhetetlenül hitt a magyar faj életképességében s magasabb hivatásában.

Ezért gyűjtötte maga körül az aranyifjúságot, hogy őket egy szebb jövőre előkészítse. S ők, kik könyveit nem olvasták, rajongva hallgatták érdekes és világos előadásait.

Tényleges politikával nem foglalkozott, de annál jobban a szociális állapotok javításával, a tiszta magyar érdekek felkarolásával, a historikus érdeklődés és érzés felébresztésével. Baráti körben többször tartott előadást e dolgokról.

Ő minden gondolatmenetet német alapossággal a kezdetek kezdeténél folyósított, hogy aztán magyar temperamentummal és tüzzel vigye tovább a konkluzióig, mely mindig oda csúcsosodott: *hogy idealizmus nélkül a materialis élet is mindig sivárabb és nehezebb lesz.*

Anonymus.